

Juhlajulkaisu
Leena Kartio
1938 – 30/8 – 2008

Toimituskunta

Pekka Vihervuori

Mika Hemmo

Eva Tammi-Salminen

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

© 2008 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

Kannen ja taiton suunnittelu: Heikki Kalliomaa

Leena Kartion valokuva s. VII Eija-Liisa Strandén

Taitto: Lapine Oy

ISSN 0356-7222

ISBN 978-951-855-281-2

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2008

Risto Koulu

Ulkomainen konkurssi – tunnustetaanko vai eikö tunnusteta?

Oikeusjärjestyksen pirstoutumisesta

Havainto oikeusjärjestyksen ja oikeudellisen ajattelun pirstoutumisesta ei ole varsinainen uutinen: useimmat oikeustieteen tutkijat ovat alistuneet kiihtyvään fragmentoitumiseen vähemmän toivottuna mutta väistämättömänä kehityksenä. Yleisesti myönnetään, että oikeustieteesä generalistien aika on mennyt ja specialistien puolestaan koittanut, koska viimeisetkin moniosaajat ovat siirtyneet tai ovat siirtymässä eläkkeelle. Yllätys ei ole sekään, että fragmentoituminen ulottuu myös perinteiseen oppiainejaotukseen. Uudet oikeudenalat hakevat ellei itsenäisyyttä niin ainakin olemassaolon oikeutta. Tosin vanhatkaan oikeudenalat eivät jostain syystä suostu kuolemaan, mikä entisestään kasvattaa oikeudenalojen kirjoa. Fragmentoituminen puolestaan saa aikaan sen, että myös ammattitutkijan on vaikea ylläpitää yleiskuvaa siitä, mitä suomalaisessa oikeustieteessä (muusta puhumattakaan) tapahtuu. Seuraukset on helppo havaita vaikkapa vain selailemalla perusteoksia rinnakkaisilta oikeudenaloilta. Näyttää siltä, että monet oikeudenalat harjoittavat omaa erillistutkimustaan tietämättä tuon taivaallista siitä, mitä muilla oikeudenaloilla tehdään.

Tällaisilla tutkimuksen silmälapuilla on hyvät ja huonot puolensa. Hyviin kuuluu muun muassa, että alan tutkijat saavat työrauhan, he välttävät tutkimuksellisilta harharetkiltä ja hankkivat nopeasti oman alansa yksityiskohtaisen hallinnan. Huonoihin puoliin taas on laskettava katkeileva tiedonkulku. Yhdellä oikeudenalalla saavutetut tulokset eivät välity toiselle oikeudenalalle, vaikka tällainen välittyminen merkitsisi ratkaisevaa edistysaskelta jälkimmäisellä. Tässä suhteessa oikeudenalan ns. tieteellisellä kehittyneisyydellä ja/tai metodisilla valmiuksilla ei välttämättä ole merkitystä kuten tässä artikkelissa käsiteltävä esimerkki, suhtautuminen ulkomaiseen kurssiin, osoittaa. Tällä tarkoitetaan sitä, että vasta yleisiä oppejaan hakeva oikeudenala saattaa pystyä hyödyntämään naapurialaa, joka on tässä työssään paljon pitemmällä. Useimmiten toki laajalti hyödynnettäviä tuloksia saavutetaan teoreettisen lainopin kynnyksen saavuttaneilla eli ns. kehittyneillä oppiaineilla. Käytännön lainoppiin ja praktisiin tulkintasuosituksiin rajoittuvat tutkimustulokset kun eivät yleensä ole siirrettävissä oikeudenalalta toiselle.

Luvattu esimerkki katkeilevasta tiedonkulusta saadaan vastinparista kansainvälinen prosessioikeus / kansainvälinen insolvenssioikeus. Nämä oikeudenalat eriytyivät 1980-luvulla, mikä oli seurausta oikeuslähteiden, tutkimusmenetelmien ja kysymyksenasettelun perustavasta erilai-

suudesta.¹ Kummassakin tunnetaan sama perusprobleema: miten suhtautua ulkomaiseen oikeudelliseen ratkaisuun? Prosessioikeudessa tämä ratkaisu on ulkomaisen tuomioistuimen tuomio, jonka rajat ylittävät vaikutukset – normaalisti vaikutukset tarkastelumaassa – on määriteltävä. Käytännössä ongelma pelkistyy useimmiten kysymykseen, onko ulkomainen tuomio pantavissa täytäntöön Suomessa. Insolvenssioikeudessa taas esille nousee ulkomaisen insolvenssimenettelyn, tyypillisesti konkurssin vaikutukset tarkastelumaahan.² Tällöin tavallisin kysymys kuuluu, antaako ulkomainen päätös velallisen asettamisesta konkurssiin konkurssihallinnolle oikeuden ottaa haltuunsa velallisen Suomessa sijaitsevaa varallisuutta. Vaihtoehtoisia suhtautumistapoja on kaksi: ensimmäisessä ulkomaisella ratkaisulla on ainakin jossain laajuudessa vaikutuksia myös Suomessa, toisessa siltä puuttuvat nämä vaikutukset. Ensimmäinen asiantila ilmaistaan toteamalla, että ratkaisu on ”voimassa” tai se ”tunnustetaan” Suomessa.³ Perinteinen kanta on kummassakin tilanteessa kielteinen: ulkomaista tuomiota tai ulkomaista konkurssia ei lähtökohtaisesti tunnusteta Suomessa, ellei siihen ole erikseen sitouduttu kansainvälisessä sopimuksessa.⁴

Analyttiseen eli zittingläiseen esineoikeuteen tutustunut lukija pitää tällaista dikotomiaa varsin karkeana. Tunnustaminen/ei-tunnustaminen tai voimassaolo/ei-voimassaolo vaikuttavat omistusoikeuden siirtymiseen/ei-siirtymiseen verrattavalta nimilapulta, jolla on enintään opetuksellista arvoa. Näyttää siltä, että täsmällisempään kielenkäyttöön päästään ”esineoikeudellisesti” erottamalla yhtäältä henkilösuhteet, toisaalta oikeusvaikutukset. Tässä vaiheessa kannattaa paljastaa lähtökohta. Mitä tulee kansainväliseen prosessioikeuteen, tällainen erottelu on tehty suomalaisessakin tutkimuksessa. Ulkomaisen tuomion voimassaolosta on mahdollista puhua monessa merkityksessä: ulkomainen tuomio välillä tunnustetaan, välillä sitä taas ei tunnusteta.⁵ Sen sijaan kansainvälisessä insolvenssioikeudessa vallitsee vielä aksiooma, jonka mukaan ulkomaista konkurssia ei lainkaan tunnusteta, toisin sanoen se ei ole voimassa Suomessa.⁶

¹ Bogdan, Michael: Sveriges och EU:s internationella insolvensrätt s. 11, Stockholm: Norstedts juridik 1997. Aikaisemmin sekä kansainvälistä prosessi- että kansainvälistä insolvenssioikeutta (jota tosin kutsuttuun kansainväliseksi konkurssioikeudeksi) oli tapana käsitellä samoissa teoksissa.

² Konkurssilla tarkoitetaan tässä yhteydessä klassista likvidaatiokonkurssia, mutta lausuttua voidaan soveltaa kaikkiin muihinkin kollektiivisiin insolvenssimenettelyihin (esim. rehabilitaatiotyyppiseen tai yhtenäismenettelyyn).

³ Koulou, Risto: Kansainvälisen prosessi- ja insolvenssioikeuden pääpiirteet s. 92, Helsinki: Lakimiesliiton kustannus 2001.

⁴ Kansainvälisin sopimuksin ja sittemmin yhä enenevästi EU-säädöksiin katettua aluetta kutsutaan yhtenäistetyksi kansainväliseksi prosessioikeudeksi. Tällä alueella sovelletaan säännönmukaisesti ns. automaattisen tunnustamisen periaatetta, jonka mukaan ulkomainen tuomio on Suomessa voimassa, ellei erityistä perustetta voimassaolon epäämiseen ole. Kattamaton alue muodostaa autonomisen (kansainvälisen) prosessioikeuden: sillä ulkomainen tuomio ei ole voimassa Suomessa. Sama jaottelu tehdään myös kansainvälisessä insolvenssioikeudessa, jossa erotetaan eurooppalainen, pohjoismainen ja autonominen konkurssioikeus vastaavine konkurssineen. Ks. Koulou, Risto: Uusi konkurssilaki s. 24, Helsinki: WSOY Lakitieto 2004. Tämä artikkeli tarkastelee nimenomaan autonomista aluetta.

⁵ Walamies, Juhani: Ulkomaisen varallisuus oikeudellisen tuomion vaikutuksista Suomessa s. 52, Helsinki: Helsingin yliopisto, prosessioikeuden laitos 1975.

⁶ Koulou 2001 s. 95. Yllä esitetty väite on tietoinen kärjistyys. Autonomisessa konkurssioikeudessa on tehty perinteisesti ero yhtäältä ulkomaisen kotipaikka- eli domisiilikonkurssin, toisaalta erillisen (ja yleensä varallisuuden perusteella aloitetun) konkurssin välillä. Kotipaikkakonkurssilla tarkoitetaan, kuten sen nimikin sanoo, sellaista konkurssia, joka on aloitettu velallisen kotimaassa tai vakinaisessa asuinmaassa. Tällaisella konkurssilla on velalliseen nähden ainakin joitakin oikeusvaikutuksia, joista esimerkiksi pidetään ulkomaisen konkurssihallinnon oikeutta ottaa velallisen omaisuus haltuunsa. Ks. Havansi, Erkki: Suomen konkurssioikeus, 3. painos s. 407, Helsinki: Lakimiesliiton kustannus 1992. Erityisen laajat vaikutukset saa aikaan sellainen kotipaikkakonkurssi, jossa velallinen on harjoittanut liike- tai ammattitoimintaa.

Tässä artikkelissa tarkastellaan, mihin vastaava oikeusvaikutusten erittely johtaa ulkomaisessa konkurssissa ja etenkin, miten erittely heijastuu oikeudelliseen kielenkäyttöön. Viimeksi mainitusta saadaan vastaukset kahteen ajankohtaiseen kysymykseen. Ensinnäkin: mitä tarkoittamme, kun sanomme, että ulkomaista konkurssia ei tunnusteta (tai että se tunnustetaan) Suomessa. Toiseksi haluamme tietää, milloin on perusteltua sanoa, että ulkomaista konkurssia ei tunnusteta (tai se tunnustetaan) Suomessa. Tällainen analyttis-semanttinen tarkastelu, niin epämuodikas kuin se onkin, sopii hyvin esineoikeuden ansioituneelle tutkijalle eli Leena Kartiolle omistettuun juhlaKirjaan. Suomalainen esineoikeuden tutkimushan saavutti kultakautensa juuri analyysin eli oikeusvaikutusten ja/tai henkilösuhteiden erittelyn kautta. Esineoikeuden tutkijoiden vanha ja keskipolvi muistaa vielä sen turvallisuuden tunteen, jonka tradition pyhittämään tutkimusmenetelmään – ”esineoikeudelliseen” ajattelutapaan – tukeutuminen toi mukanaan. Nykyisessä, oikeudellisen polysentrian ja metodifragmenttien leimaamassa tutkimusympäristössä tämä aika tuo mieleen Miltonin kadotetun paratiisin.

Tosin jälkiviisaasti esineoikeudellinen ajattelu sisälsi myös vaaran siemenen. Se oli omiaan suosimaan pysähtyneisyyttä, koska sen tulokset parhaassakin tapauksessa vain totesivat ja vahvistivat vallitsevan asiantilan. Perinteinen esineoikeus ei juuri edistänyt oikeuskehitystä (joku tosin voi kiistää koko ilmiön) eikä oikeuspoliittista tavoitteenasettelua. Aatehistorioitsija saattaisi kytkeä suomalaisen esineoikeuden vanhan loiston ja nykyisen vähäverisyyden tähän kohalonyhteyteen.

Kielenkäyttö ja reaalityodellisuus

Ihanne epäilemättä on, että juridinen kielenkäyttö vastaa mahdollisimman hyvin oikeudellista todellisuutta. Oikeudellinen todellisuus tarkoittaa tässä todellista tai oletettua soveltamiskäytäntöä. Ulkomaisen tuomion sanotaan tulevan tunnustetuksi, kun suomalaiset tuomioistuimet antavat tai niiden otaksutaan antavan tällaiselle tuomiolle oikeusvaikutuksia. Jokainen tutkija kuitenkin tietää, että kielenkäyttö vaikuttaa todellisuuteen; kielenkäyttöön on toisin sanoen helppo liittää tutkimus- ja oikeuspoliittisia tavoitteita. Tällä tarkoitetaan sitä, että valituilla käsitteillä ohjataan vastaisia tulkintoja haluttuun suuntaan. Kuvattu eli tavallaan strateginen kielenkäyttö on saanut kannatusta kansainvälisessä prosessioikeudessa. Myös sen suomalaisessa tutkimuksessa on vaadittu paitsi edellä viitattua täsmällisempää kielenkäyttöä myös myönteisempää perussuhtautumista ulkomaisiin tuomioihin. Tätä on perusteltu yhtäältä pyrkimyksellä oikeudenmukaisuuteen, toisaalta näin saavutettavalla ”konkreettisella hyödyllä”⁷

Saavutettava hyöty on seurausta vastavuoroisuuden periaatteesta. Monet oikeusjärjestykset ja nimenomaan suuret oikeuskulttuurit nimittäin asettavat ulkomaisen tuomion tunnustamisen ehdoksi vastavuoroisuuden: ne eivät tunnusta tuomioita, joiden alkuperämaa ei vuorostaan hyväksy tunnustamisessa annettua tuomiota. Perinteinen pohjoismainen kielteisyys

⁷ Walamies, Juhani: Kansainvälinen prorogaatiosopimus s. 128, Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys 1988.

on johtanut siihen, että pohjoismaiset tuomiot eivät ole voimassa vastavuoroisuutta edellyttävissä maissa. Ulkomaisten tuomioiden laajempi tunnustaminen toisi tästä syystä selvän nettohyödyn suomalaiselle oikeuskulttuurille. Mitä laajemmat oikeusvaikutukset ulkomaiselle tuomiolle Suomessa annetaan, sitä laajemmiksi saadaan vastaavan suomalaisen tuomion vaikutukset vastavuoroisuuden maissa. Strategiseen kielenkäyttöön on mahdollisuus myös kansainvälisessä insolvenssioikeudessa. Tulkintojen ohjaaminen kielenkäytöllä on tai olisi siellä luultavasti erityisen helppoa, sillä autonominen kansainvälinen insolvenssioikeus on pohjoismaisa professorioikeutta, eli tutkimukseen tukeutuvaa. Tosin rehellisyyden nimessä on todettava, että samaa pätee – tai ainakin päti – kaikkialla muuallakin Euroopassa. Muita oikeuslähteitä ei juuri ole ollut: ensisijainen oikeuslähde eli säädännäinen oikeus puuttuu kokonaan. Oikeuskäytäntökin on yksittäisten, enimmäkseen vanhojen oikeustapausten varassa. Näin ollen tutkimuksessa vakuuttavasti esiintuotu näkemys muodostuu herkästi vallitsevaksi kannaksi, olivat sen perustelut miten hauraat tahansa.

Ohjailevaan kielenkäyttöön (paremman ilmauksen puuttuessa) on vaikea suhtautua yksiselitteisen torjuvasti myöskään kansainvälisessä insolvenssioikeudessa. Tarve suhtautumisen uudelleenarviointiin on ilmeinen, sillä vastavuoroisuuden logiikka pätee kansainväliseen konkurssiinkin.⁸ Etenkin keskieurooppalaiset oikeuskulttuurit asettavat sen vieraassa valtiossa aloitetun konkurssin tunnustamisen ehdoksi. Perimmäinen tavoite, ulkomaisten konkurssien laaja tunnustaminen on sekin yleisesti hyväksytty. Samoin kansallisten konkurssilakien harmonisointiin kannattaisi pyrkiä. Suomen kaltaiset peruskielteiset maat ovat Euroopassa jo harvinaisuuksia. Myönteisempi asenne auttaisi myös kuroma an umpeen sitä ammottavaa kuilua, joka tällä hetkellä vallitsee Euroopan unionin jäsenvaltiossa alkaneen konkurssin ja muun ulkomaisen konkurssin välillä. Ensimmäinen saa Suomessa – kiitos vuoden 2000 maksukyvyttömyysasetuksen – täysimittaiset oikeusvaikutukset, jälkimmäinen taas ei tule Suomessa otetuksi huomioon mitenkään. Lopputulosta voi tuskin pitää oikeusvaltiossa hyväksyttävänä.

On kuitenkin muistettava, että Suomen oikeus ei tunne vastavuoroisuuden vaatimusta eli sitä, että kyseisen vieraan valtion tulisi puolestaan tunnustaa suomalainen konkurssi samassa laajuudessa kuin Suomi tekee tai edes jollakin tavalla. Ulkomainen konkurssi voi näin ollen saada Suomessa maksimaaliset oikeusvaikutukset, vaikka kyseinen vieras valtio ei peilikuvatilanteessa anna suomalaiselle konkurssille mitään oikeudellista merkitystä. Voi tietenkin olla, että vieraan valtion totaalinen kielteisyy s vastavuoroisuudessa tosiasiallisesti vaikuttaa esimerkiksi suomalaisen tuomioistuimen tulkinta-asenteeseen, kun se miettii ulkomaiselle konkurssille annettavia vaikutuksia. Tämä jää kuitenkin arvailujen varaan. Tieteellinen etiikka toki asettaa ohjailevalle kielenkäytölle rajat. Vaikka jokainen tutkija saa vapaasti määritellä käsitteensä (kunhan se vain tehdään avoimesti), valitut käsitteet eivät saa räikeästi poiketa vallitsevasta oikeustodellisuudesta. Kielenkäyttöä, jonka mukaan ulkomainen konkurssi tunnuste-

⁸ Oikeuspoliittiseksi tavoitteeksi on asetettu, että Suomen kannattaisi suoda ulkomaiselle konkurssille mahdollisimman laajat vaikutukset, koska niin taattaisiin suomalaiselle konkurssille oikeusvaikutuksia vastavuoroisuutta edellyttävissä maissa. Ks. Koul u 2001 s. 101. Sen sijaan vastavuoroisuuden varmistamista ei ole yhtä suorapuheisesti nostettu argumentiksi voimassaolevaa oikeutta tulkittaessa – tai oikeammin haettaessa.

taan Suomessa vaikka se saa enintään marginaalisen merkityksen, ei saa hyväksyä tieteelliseen teokseen. Yhtä tuomittava on tietenkin myös päinvastainen kielenkäyttö, eli tradition säilyttäminen hinnalla millä hyvänsä. Tällöin ulkomaista konkurssia ei pidetä ”tunnustettuna”, vaikka sen oikeusvaikutukset Suomessa ovat kiistattomat.

Ulkomaisen konkurssin oikeusvaikutuksille on siis asettava vähimmäistaso eli eräänlainen tunnustamiskynnys, jonka ylittyminen vasta oikeuttaa luokittelemaan tällaisen konkurssin ”tunnustetuksi”. Jos sama sanotaan kääntäen, niin ulkomaisen konkurssin vaikutukset eivät saa olla näennäisiä tai kuvitteellisia. Sen sijaan ei ole käsitteellistä estettä pitää ulkomaista konkurssia tunnustettuna, jos tai kun se saa Suomessa edes joitakin keskeisiä konkurssin oikeusvaikutuksia. Siitä, mihin tämä vähimmäistaso asetetaan, saatetaan väitellä. Jotta tällainen keskustelu olisi mielekästä, se edellyttää alustavaa ulkomaisen konkurssin oikeusvaikutusten erottelua ja kannanottoa siihen, mitä vaikutuksia voimassa oleva tai mahdollisesti tulkinnan rajoissa saatettava oikeus tuntee.

Ulkomaisen konkurssin oikeusvaikutusten erittely

Kotimaisessa tutkimuksessa ei ole tapana suoraan ilmoittaa, mitä oikeusvaikutuksia (tai niiden puuttumista) käytetään perustana sanottaessa, että ulkomaista konkurssia ei tunnusteta. Näyttää kuitenkin ilmeiseltä, että silmällä pidetään konkurssin ns. universaalivaikutusta.⁹ Ulkomaista konkurssia ei näin ollen tunnusteta, koska sille ei anneta Suomessa universaalivaikutusta. Universaalivaikutuksella viitataan normaalisti siihen, että kaikki velallisen varallisuus, sijaitsi se missä valtiossa tahansa, kuuluu velallisen konkurssipesään. Kuten määritelmä osoittaa, universaalivaikutus on oikeastaan oikeusvaikutusten kompleksi: se sisältää useita erillisiä ja periaatteessa itsenäisiä oikeusvaikutuksia. Ne on helppo erottaa, kiitos yhtenäistetyn konkurssioikeuden. Vuoden 2000 maksukyvyttömyysasetus nimittäin sääntelee niitä erillisissä artikloissa ja tarjoaa näin systematisointituen myös autonomiselle konkurssioikeudelle. Erottelu on sellaisenaan siirrettävissä kaikkiin ja myös autonomisiin kansainvälisiin konkursseihin. Eurooppalaisen konkurssin oikeusvaikutuksissa on erotettu

- haltuunotto-oikeus eli ulkomaisen konkurssihallinnon oikeus ottaa haltuunsa Suomessa sijaitseva konkurssivelallisen varallisuus,
- paikallista konkurssia estävä vaikutus eli estääkö ulkomainen konkurssi suomalaisen konkurssin sekä
- paikallista ulosottoa estävä vaikutus eli estääkö ulkomainen konkurssi varallisuuserän ulosmittaamisen.¹⁰

⁹ Koulu 2001 s. 100.

¹⁰ Koulu, Risto: Konkurssi Euroopan unionissa s. 164, Helsinki: Kauppakaari 2000. Kaksi jälkimmäistä voidaan tietenkin yhdistää nimikkeen ”paikallisen insolvenssinenettelyn estävä vaikutus” alle.

Ulkomainen konkurssi ei muodosta tässä suhteessa pakettia: nämä oikeusvaikutukset voivat esiintyä yhdessä tai erikseen. Myös muita oikeusvaikutusten ryhmiä kuten heijastusvaikutus saatetaan erottaa, mutta niillä ei tämän kysymyksenasettelun kannalta ole mainittavaa merkitystä. Seuraavaksi on näin ratkaistava, mitä oikeusvaikutuksia Suomen oikeus liittyy ulkomaiseen konkurssiin. Tarkasteltavaksi otetaan se tilanne, jossa ulkomaisen konkurssin oikeusvaikutukset ovat ennakoitavasti vahvimmillaan – toisin sanoen kysymyksessä on ulkomainen kotipaikka- eli domisiilikonkurssi. Tällaisella konkurssilla tarkoitetaan velallisen kotimaassa alkavaa konkurssia. Mitä tulee haltuunotto-oikeuteen, Suomessa ei ole koskaan asetettu kyseenalaiseksi, etteikö ulkomaisella konkurssihallinnolla olisi haltuunotto-oikeutta.¹¹ Ulkomainen konkurssihallinto päinvastoin rinnastuu jokseenkin jännöksettömästi suomalaiseen. Ulkomaisella konkurssihallinnolla on oikeus ottaa haltuunsa ne varallisuuserät, jotka kuuluvat velalliselle ja joiden ottamista konkurssihallinnon huostaan kukaan ei vastusta. Se voi myös esiintyä asianosaisena velallisen varallisuutta koskevissa oikeudenkäynneissä – esimerkiksi ajaa kannetta omaisuuden haltuun saamiseksi. Ulkomainen konkurssihallinto saa myös muuttaa varallisuuden rahaksi tai viedä sen pois Suomesta.¹² Kiintoisaa kylläkin tässä vaikutuksessa ulkomaisen konkurssin tyyppillä ei tunnu olevan ratkaisevaa vaikutusta. Myös ulkomaisen erilliskonkurssin (esim. varallisuuden sijainnin perusteella aloitetun) konkurssihallinnolla on sama haltuunotto-oikeus. Edellytyksenä tietenkin on, että kyseisen valtion konkurssilaki ulottaa sikäläisen konkurssin vaikutukset velallisen ulkomailla sijaitsevaan varallisuuteen. Sillä, mitä Suomen konkurssilaki säättää vastaavan suomalaisen konkurssin ulottuvuudesta, ei puolestaan ole merkitystä.

Asia erikseen on, mitä pakkoa tai voimakeinoja konkurssihallinto saa käyttää, jos tai kun sen yrittämää haltuunottoa vastustetaan. Tosin tässäkin tiedetään jo lähtökohtaisesti, että konkurssihallinnon (ja konkurssin) kuvaannollinen kansalaisuus ei vaikuta. Suomen oikeudessa konkurssihallinto on yksityinen orgaani, jolla ei ole oikeutta pakkokeinoihin tai julkisen vallan käyttämiseen. Enintään voidaan kysyä, onko velallisella sama velvollisuus auttaa omaisuuden haltuunotossa (KonkL 4:5) tai konkurssihallinnolla sama oikeus saada virka-apua poliisilta (KonkL 14:5.3), kun kysymys on ulkomaisesta konkurssista. Näissä yksityiskohdissa tilanne on vakiintunut.¹³ Voidaan vain sanoa, että kummankaan säännöksen perusteluissa ulkomaista konkurssia ei erikseen mainita. Sitä paitsi KonkL 14:5.3:n perusteluissa (säännös lisättiin lakiin vasta lakivaliokunnan käsittelyssä) puhutaan yleisesti ”yksityisen” pääsemisestä oikeuksiinsa,

¹¹ Koulou 2004 s. 245.

¹² Vrt. Nial, Håkan: Internationell förmögenhetsrätt s. 103, Stockholm: Norstedt 1953. Nial asettaa omaisuuden maasta viemisen ehdoksi – epäloogisesti – velallisen suostumuksen. Eurooppalaisessa konkurssioikeudessa oikeutta velallisen varallisuuden maasta viemiseen on rajoitettu paikallisten velkojien intressissä. Ks. Koulou 2000 s. 152. Tosin paikalliset velkojat pystyvät myös autonomisessa konkurssioikeudessa tavallisesti jäädyttämään omaisuuden sen sijaintimaahan turvaantumalla yleisiin turvaamistoimiin. Pelkkä aikomus viedä varallisuuserä toiseen maahan täyttää säännönmukaisesti hukkaamisedellytyksen. Jos velkojalla on ulosotto-peruste, hän pääsee samaan tulokseen yksinkertaisesti hakemalla ulosottoa. Ulkomainen konkurssihallinto ei tietenkään voi ottaa haltuunsa tai viedä maasta ulosmitattua omaisuutta.

¹³ Koulou 2004 s. 150. Ratkaisematta on myös vanha kiistakysymys siitä, voiko velallinen tehokkaasti määrätä Suomessa sijaitsevasta varallisuudesta, toisin sanoen estää tällä tavoin konkurssihallintoa ottamasta sitä haltuunsa. Ks. Nial 1953 s. 105.

mikä ei ainakaan estä ulkomaisen konkurssihallinnon tuomista virka-apuun oikeutettujen piiriin.

Kovin suurta merkitystä vastauksella ei ole, koska ulkomainen konkurssihallinto voi joka tapauksessa ajaa kannetta varallisuuserän hallinnan luovuttamisesta ja esiintyä asianosaisena varallisuuserää koskevilla oikeudenkäynneissä (esim. riidassa siitä, kenelle varallisuuserä kuuluu). Suomen oikeudessa on pidetty muiden pohjoismaiden tapaan aina itsestään selvänä, että ulkomaisella konkurssihallinnolla on tällaisissa oikeudenkäynneissä sekä asianosaisen asema että asialegitimaatio.¹⁴ Tämä on luonnollinen seuraus siitä, että konkurssihallinto hahmotetaan muutoinkin velallisen yleisseuraajaksi. Mikään itsestäänselvyys tämä ei ole, sillä monissa maissa ulkomaiselta konkurssihallinnolta puuttuu asianosaiskelpoisuus, mikä teoriassa estää tehokkaan haltuunoton. Käytännössä asia on toisin: yleensä pelkkä ”materiaalinen” haltuunotto-oikeus riittää. Vaikuttaa jokseenkin selvältä, että haltuunotto-oikeuden toteuttamiseen jäävä pieni harmaa alue ei vie oikeutusta väitteeltä, jonka mukaan ulkomaisella konkurssihallinnolla on lähtökohtaisesti haltuunotto-oikeus.

Mitä tulee paikallista konkurssia estävään vaikutukseen, vaikutus on näkökulmasta riippuen määriteltävissä joko heikoksi tai välilliseksi. Ulkomaisella (autonomisella) konkurssilla ei periaatteessa ole paikallista konkurssia estävää vaikutusta. Velallinen voidaan toisin sanoen lähtökohtaisesti asettaa Suomessa konkurssiin, vaikka häntä koskeva konkurssi on käynnissä toisessa valtiossa.¹⁵ Vuoden 2004 konkurssilaki kuitenkin toi tähän rajoituksen, mikä saatetaan ymmärtää – tai ainakin tulkinnalla sellaiseksi ulottaa – myös epäsuoraksi konkurssia estäväksi vaikutukseksi. Velallista ei nimittäin saa asettaa konkurssiin Suomessa, vaikka hänellä on täällä toimipaikka tai varallisuutta, ellei konkurssi ole tässä yksittäistapauksessa ”tarkoituksenmukainen”. Lakiteknisesti tämä on toteutettu niin, että suomalaiselle tuomioistuimelle ei muodostu tällaisessa tapauksessa kansainvälistä toimivaltaa (KonkL 7:1.2) – eikä se siis voi päättää velallisen asettamisesta konkurssiin.

Siitä, milloin konkurssiin asettaminen on tarkoituksenmukaista KonkL 7:1.2:n tarkoittamassa kontekstissa, saatetaan keskustella. Lain perustelut antavat vaikutelman, että tuomioistuimen harjoittaman tarkoituksenmukaisuuskontrollin pitää olla konkreettista ja suhteellisen tiukkaa. Paikallista konkurssia ei esimerkiksi saa aloittaa, jos siihen osallistuvien paikallisten velkojien oikeudet ovat turvattavissa ulosotolla. Vireillä olevaa ulkomaista konkurssia ei mainita. Ilmeistä kuitenkin on, että ulkomaisen konkurssin vireilläolo tekee helposti suomalaisen konkurssin turhaksi. Tällaista konkurssia voidaan pitää epätarkoituksenmukaisena, ellei se jotenkin auta tai tue ulkomaisen konkurssin pesänselvitystä – toisin sanoen kysymyksessä on avustava konkurssi tai maksukyvyttömyysasetuksen tarkoittaman sekundäärikonkurssin kaltainen järjestely Suomessa. Ja kääntäen: suomalainen konkurssi on turha, jos sitä hakee joku ulkomaisen konkurssin velkojista eli sellainen velkojataho, jonka edut otetaan jo huomioon ulkomaisessa konkurssissa. On kuitenkin todettava, että sovelta-

¹⁴ Pohjoismaisesta doktriinista ks. Nial 1953 s. 103.

¹⁵ Näin Granfelt, O. Hj.: Suomen konkurssioikeus pääpiirteittäin s. 110 (”ei koskaan estäne”), Helsinki: Söderström 1950.

miskäytäntöä ei ole vielä muodostunut ja että pykälän tulkinta ei myöskään ole ollut yksityiskohtaisemmin esillä uudessa konkurssioikeuden tutkimuksessa. Kohtalaisen pitkälle menevä estävä vaikutus on kuitenkin johdettavissa pelkällä normaalitulkinnalla kansallisen konkurssilain säännöksistä.

Tässä yhteydessä ulkomaisen konkurssin tyyppi saa jossain määrin merkitystä. Jos ulkomainen konkurssi on erilliskonkurssi, paikallinen konkurssi on useammin tarkoituksenmukainen kuin ulkomaisessa kotipaikkakonkurssissa. Monissa konkurssilaeissa erilliskonkurssi on – Suomen tapaan – territoriaalinen, siihen kuuluu vain kyseisessä maassa sijaitseva velallisen varallisuus. Näin Suomessa sijaitseva varallisuus saadaan tehokkaan yleistäytäntöpanon kohteeksi vain paikallisella konkurssilla, joten ulkomaisella konkurssilla ei voi olla sitä estävää vaikutusta. Paikallista konkurssia haettaessa hakijan on siis esitettävä selvitys siitä, että ulkomaisella konkurssilla on vain territoriaalinen luonne. Tämä ei ole niin vaivatonta kuin se kuulostaa, sillä varsinkaan vanhat kansalliset konkurssilait eivät ole tässä selvimmillään.

Viimeisessä oikeusvaikutuksessa, paikallista ulosottoa estävässä vaikutuksessa, vanha periaate ulkomaisen konkurssin merkityksettömyydestä on edelleen täydessä voimassa. Ulkomainen konkurssi ei estä paikallista ulosottoa. Sillä, hakeeko sitä paikallinen (eli suomalainen) velkoja vaiko ulkomainen taho, ei ole merkitystä. Velkojalla tulee kuitenkin olla Suomen lain asettamat vaatimukset täyttävä ulosottoperuste, jonka normaalisti muodostaa tuomioistuimen tuomio. Toistaiseksi ei näy mitään merkkejä uustulkinnasta eli siitä, että asenne olisi perustavasti muuttumassa. Tällainen uustulkinta vaikuttaa ennalta tuhoon tuomitulta. Se merkitsisi, että paikallisten velkojien olisi pakko osallistua kustannuksia aiheuttavaan ja tuloksiltaan epävarmaan ulkomaisen konkurssiin ehkä hyvinkin kaukaisessa maassa, vaikka he saisivat nopeasti ja pienin kustannuksin suorituksen ulosotolla velallisen valmiiksi maassa olevasta varallisuudesta. Eri asia on, että rajoittamaton mahdollisuus paikalliseen ulosottoon on ristiriidassa velkojien yhdenvertaisuuden kanssa. Kokemus kuitenkin osoittaa, että paikallisten velkojien konkreettinen etu säännönmukaisesti voittaa velkojien yhdenvertaisuuden kaltaisen abstraktin periaatteen.

Tunnustetaanko ulkomainen konkurssi Suomessa?

Suomen oikeus ei liitä ulkomaiseen konkurssiin sellaista eksekvatuuri- eli tunnustamismenettelyä, jonka monet maat asettavat tunnustamisen ehdoksi. Ulkomainen konkurssi saa vaikutuksensa (jos saa) suoraan lain nojalla, ja jokaisen lainkäyttäjän on itsenäisesti ratkaistava, mitkä nämä vaikutukset ovat. Lainkäyttäjien taakka kuitenkin kevenee olennaisesti tunnustamismenettelyn myötä, jos kyseinen oikeusjärjestys sellaisen tuntee. Siinä voidaan tarkastaa paitsi asianmukainen dokumentointi myös se, onko ulkomainen konkurssi aloitettu asianmukaisesti kyseisen konkurssilain perusteella ja onko konkurssista päättäneellä tuomioistuimella ollut

kansainvälisesti hyväksyttävä perusta toimivallalleen.¹⁶ Tunnustamismenettely takaa myös yhtenäisen lainsoveltamisen. Tästä syystä on luultavaa, että tunnustamismenettely on pakko ottaa käyttöön, jos ulkomaiselle konkurssille halutaan antaa edes nykyiset oikeusvaikutukset. Yleisen kansainvälistymisen myötä kansainväliset konkurssit muuttuvat yhä tavallisemmiksi.

Tässä vaiheessa on aika tehdä päätös kielenkäytöstä: sanotaanko, että ulkomainen, autonominen kotipaikkakonkurssi tunnustetaan Suomessa vai eikö sanota? Ilmeistä on, että ensimmäiseen väitteeseen oikeuttava vähimmäistaso saavutetaan nykytulkinnoillakin. Ulkomaisella tyyppikonkurssilla on Suomessa muitakin kuin marginaalisia vaikutuksia, väitti vanha aksiooma mitä tahansa. Vastaus otsikon kysymykseen tuntuu näin riippuvan siitä, mitä pidetään konkurssin tärkeimpänä oikeusvaikutuksena. Jos sellaiseksi katsotaan haltuunotto-oikeus, on johdonmukaista väittää, että ulkomainen konkurssi tunnustetaan Suomessa. Jos taas joku antaa ratkaisevan painon paikallista insolvenssimenettelyä estävälle vaikutukselle, vastaus on kieltävä. Jokainen toki tulkoon – vanhaa sanontaa mukaillen – omalla kielenkäytöllään onnelliseksi. Selvää kuitenkin on, että myös ne, jotka puhuvat ulkomaisen konkurssin tunnustamisesta, voivat tehdä sen hyvällä omallatunnolla. Tällainen kielenkäyttö ei ole pelkkää strategista vaikuttamista eli tulkintojen ohjailua ja/tai pyrkimystä varmistaa vastavuoroinen tunnustaminen muissa Euroopan maissa. Sitä paitsi oikean kielenkäytön pulma on myös kierrettävissä täsmentämällä, missä merkityksessä tunnustamisesta kulloinkin puhutaan. Voidaan puhua vahvasta tunnustamisesta (ulkomaisella konkurssihallinnolla on kiistämätön haltuunotto-oikeus) tai heikosta tunnustamisesta (ulkomainen konkurssi rajoittaa epäsuorasti paikallista konkurssia).

Kannattaa kuitenkin muistaa, että autonomisen konkurssin ongelma sellaisenaan ei ole ratkaistavissa kielenkäyttöä täsmentämällä ja ehkä uudistamalla. Myös sovellettavat materiaaliset säännöt on saatava jostakin. Oikeustieteen tutkimus voi jossain määrin auttaa. Kuten edellä todettiin, kansainvälinen insolvenssioikeus on perinteisesti ollut professorioikeutta. Kiireisen lainkäyttäjän toivelistalla on kuitenkin vaatimus lainsäädäntötoimista. Vuoden 2004 konkurssilakiin ei tunnetusti säädetä ulkomaisen konkurssin vaikutuksista Suomessa. Tämä ratkaisu on systemaattisesti perusteltu – laki koskee suomalaista konkurssimenettelyä ja sen rajat ylittäviä vaikutuksia. Tosin puhdasoppisinkaan lakisystemaattikko tuskin olisi vastustanut sitä, että konkurssilakiin olisi otettu 22 luku otsikoltaan esimerkiksi ”Vieraassa valtiossa alkanut konkurssi”. Tosin vaatimukset tällaisesta sääntelystä olisivat luultavasti viivyttäneet konkurssilainsäädännön muutokin verkkaista uudistamista. Realistisempaa olisi ollut aloittaa ulkomaista konkurssia koskeva erillinen lainsäädäntöhanke, joka olisi tuottanut vastaavan erillislain. Luonteva aika sen käynnistämiseksi olisi ollut vuoden 2004 konkurssilain säätäminen.

Huomattavasti vaikeampaa on ehdottaa, mitä uudessa luvussa tai erillislaissa itse asiassa säädettäisiin. Autonominen insolvenssioikeus on niin Suomessa kuin koko Euroopan unionis-

¹⁶ Käytännössä tämä perusta on tavallisempi velallisen kotipaikan sijoittuminen konkurssivaltioon. Esimerkiksi UNCITRALin mallilaki – jota käsitellään jäljempänä – edellyttää muun muassa sitä, että velallisen pääintressien keskus on kyseisessä valtiossa (17 art.). Tässä yhteydessä kannattaa huomata ulkomaisen tuomion ja ulkomaisen konkurssin ero. Jälkimmäisen tunnustaminen edellyttää säännönmukaisesti erityistä menettelyä, kun taas tuomio tunnustetaan ilman muodollisuuksia. Ks. Koulu 2001 s. 92.

sakin murroksessa. Sisällöllisiä sääntelystrategioita on kaksi. Ensimmäisessä eurooppalaisen konkurssin periaatteet ulotetaan myös autonomiseen konkurssioikeuteen. Toisessa taas autonominen konkurssioikeus järjestetään UNCITRALin mallilain pohjalle.¹⁷ Tosin voidaan kysyä, onko näillä vaihtoehdoilla kovin merkittäviä eroja. Yksi mallilain perusajatuksista on ulkomaisen päämenettelyn eli lähinnä kotipaikkakonkurssin tunnustaminen. Tällaiselle konkurssille on annettava muun muassa paikallista ulosottoa estävä vaikutus (20 art.). Eurooppalainen konkurssi sisältää samat säännöt. Merkittävin ero on menettelyllinen. Kun UNCITRALin mallilaki edellyttää tunnustamismenettelyä, eurooppalaisessa konkurssissa noudatetaan automaattisen tunnustamisen periaatetta, toisin sanoen tunnustamismenettelyä ei vaadita. Tässä suhteessa maksukyvyttömyysasetus toi perustavan muutoksen autonomiseen konkurssioikeuteen verrattuna.

Joitakin fundamentaalisia eroja eri järjestelmien välille jää. Eurooppalaisessa konkurssioikeudessa lainvalinta nousee pääosaan: eurooppalaisen konkurssin sääntely on käytännössä konkurssin lainvalinnan sääntelyä. Kansainvälisissä yleisesityksissä ulkomaisen konkurssin tunnustamista ja lainvalintaa käsitelläänkin usein samassa luvussa, koska ne liittyvät niin läheisesti yhteen. Sen sijaan UNCITRALin mallilaki ei ole kiinnostunut lainvalintakysymyksiä. Tässä suhteessa sen perusratkaisu, oikeusvaikutusten toteutumisen tukeminen, on tavallaan virheellinen. Autonomisen konkurssioikeuden tutkimuksessakin keskustelu siitä, tunnustetaanko ulkomainen konkurssi tai onko sillä rajat ylittäviä vaikutuksia, on valtaosin päättynyt. Kaikki myöntävät tällaisten vaikutusten olemassaolon – pulmana on vain se detaljikysymys, minkä lain mukaan nämä vaikutukset määräytyvät. UNCITRALin mallilaki ratkaisee näin ainoastaan puolet ongelmasta, sillä lainvalinta seuraa sijaintimaan kansainvälistä yksityisoikeutta – joka taas ei yleensä sisällä kovinkaan yksityiskohtaisia tai selkeitä säännöksiä konkurssin varalta. Mallilaki-optio siis vaatii erillistä lainvalinnan ohjausta. Tämä ohjaus voi tietenkin jäädä kansainvälisen insolvenssioikeuden tutkimuksen huoleksi. Periaate onkin yleisesti tunnettu: teoriassa konkurssistatuutti (*lex concursus*) antaa vastauksen kaikkiin konkurssin kysymyksiin.

Trendit ovat vaihdelleet nopeasti. Moderni kansainvälinen konkurssioikeus tuntuu olevan erityisen altis muodinmuutoksille.¹⁸ Ensi alkuun vuoden 2000 maksukyvyttömyysasetuksen säätämisen jälkeen ns. kaksoisraide-vaihtoehto voitti kannatusta.¹⁹ Unionin jäsenvaltiot soveltaisivat keskenään maksukyvyttömyysasetusta ja ulkopuolisiin konkurssisuhteisiinsa mallilakia, joka sisällytettäisiin siis osaksi kansallisia konkurssilakeja. Vuosikymmenen puolivälissä pessimismi alkoi voittaa alaa. Vaikutti hetken siltä, että UNCITRALin mallilaki ei saa riittävää

¹⁷ Mallilain lähtökohdista ks. Koulun, Risto: Lainvalinta eurooppalaisessa konkurssissa s. 331, Helsinki: Lakimiesliiton kustannus 2002. Mallilakia on luonnehdittu praktiseksi pesänhoitajajuridiikaksi, maksukyvyttömyysasetusta taas akateemiseksi professorioikeudeksi.

¹⁸ Oikeussosiologi tai aatehistorioitsija todennäköisesti pitää tätä yllättävänä havaintona, asiantuntijajärjestelmän (”professorioikeuden”) kun kuvittelisi olevan erityisen traditioon sidottua ja konservatiivista. Selitys saattaa piillä oikeudenalan vähäisellä kiinnostavuudella verrattuna juridiikan päävirtoihin. Yksittäisillä tutkijoilla ja heidän mielipiteillään on suuri impakti, koska tieteellistä inertiaa on niin vähän.

¹⁹ Koulun 2000 s. 318 ja 2002 s. 331.

käyttäjäkuntaa, sillä suuret konkurssikulttuurit suhtautuivat sen periaatteisiin torjuvasti. Eurooppalaisen konkurssin soveltamisalan laajentaminen oli näin ainoa realistinen vaihtoehto, ja muutama unionin jäsenvaltio kuten Espanja lähtikin tälle tielle.²⁰ Useimpien yllätykseksi UNCITRALin mallilaki teki kuitenkin ratkaisevan läpimurron seuraavina vuosina – ja kaksiraidevaihtoehto näyttää jälleen ensisijaiselta.²¹ Suomalaista lainsäätäjää ei periaatteessa sovi moittia saamattomuudesta autonomisen konkurssin sääntelyssä. Pieni ja perifeerinen konkurssikulttuuri ei voi valita kovin omaperäisiä ratkaisuja. Vaikka omaksuttu wait and see -strategia luultavasti johtuu resurssipulasta, se voi hyvinkin olla järkevää reaaliolitiikkaa. Tulevat konkurssitutkijat ehkä kiittelevät 2000-luvun lainvalmistelijoiden vileää harkintaa, jolla on vältetty muotioikkujen kritiikitön seurailu.

Lopuksi

Tämä artikkeli antaa aihetta itsetutkiskeluun sekä oikeusdogmatiikan että tutkimuspolitiikan alueella. Mitä ensimmäiseen tulee, esineoikeuden perisyyniksi (tässä) luettu väsähtyneisyys vaivaa myös suomalaista kansainvälistä konkurssioikeutta. Tämän oikeudenalan kielenkäyttö ja tutkimuskin on tavallaan jäänyt umpikujaan, jonka avaaminen vaatii uusajattelua. Esimerkkinä käytetyssä tapauksessa onni on myötä – ja välttämätön oikeudellinen innovaatio on lainattavissa naapurialalta eli kansainvälisestä prosessioikeudesta. Yllättävää kyllä ulkomaisella konkurssilla on – ehkä joitakin poikkeustapauksia lukuun ottamatta – melkoisesti vaikutuksia Suomessakin. Tyypitapauksessa (ulkomainen kotipaikka- eli domisiilikonkurssi) nuo vaikutukset ovat niin laajoja, että kokonaisuutena ulkomaisen konkurssin voidaan sanoa tulevan tunnustetuksi Suomessa. Yksittäisiä oikeusvaikutuksia ajatellen on pakko puhua tunnustetusta, heikosti tunnustetusta ja tunnustamatta jäävästä konkurssista. Samalla vanha teesi siitä, että ulkomaista konkurssia ei tunnusteta Suomessa, on hylättävä. Se on yhtäältä vaarallisen epätasällinen, toiseksi se vie, uskollisesti toistettuna siihen, että suomalaistakaan konkurssia ei tunnusteta muualla, sillä monissa maissa ainakin jonkinlainen vastavuoroisuus on ulkomaisen konkurssin kaikenpuolisen tunnustamisen edellytys.

Tutkimuspoliittisesti merkittävä kysymys taas kuuluu, miten oikeudenalojen välinen tiedonvaihto kannattaisi institutionaalisesti järjestää. Luottaminen tutkijoiden oma-aloitteiseen ja itseohjautuvaan perehtymiseen kun ei selvästikään riitä. Yllä esitetty esimerkki osoittaa lisäksi yhden järjestelyn, joka ei myöskään toimi. Tämä järjestely on asiallisesti erillisten oikeudenalojen kokoaminen yhden ja saman oppiaineen piiriin.

²⁰ Yllättävää kylläkin vanhoilliseksi romaaniseksi oikeuskulttuuriksi katsottu Espanja on ollut konkurssioikeuden avant garde niin konkurssi-instituution varhaisvaiheissa kuin viimeaikaisissa uudistushankkeissakin. Espanjan roolista uuden ajan alussa ks. Sallila, Jussi: Konkurssioikeuden muotoutuminen varhaisen uuden ajan Euroopassa s. 92 ja 101, Helsinki: Comi 2007. Moderni konkurssioikeus asettaa edelleen konkurssille ne kuusi rationaalisuusehtoa ("perusominaisuutta"), jotka espanjalaiset konkurssitutkijat 1600-luvulla kehittivät.

²¹ Koulu, Risto: Tehokuutta rajat ylittävään konkurssiin – UNCITRAL mallilain uusi tuleminen? s. 68, teoksessa *With Wisdom*, Helsinki: Waselius & Wist 2007.

Kansainvälinen prosessioikeus ja kansainvälinen konkurssioikeus sijoittuvat molemmat prosessioikeuteen (laajassa merkityksessä). Tällainen keinotekoinen ryhmittely yhden oikeudenalan alle ei takaa tiedonkulkua, jos temaattinen ja henkilöhistoriallinen yhteys puuttuu. Kansainvälisen prosessioikeuden tutkijat eivät yksinkertaisesti lue kansainvälisen konkurssioikeuden monografioita tai päinvastoin. Lisätodisteen tästä saa kansallisella tasolla. Sielläkin yleinen prosessioikeus ja insolvenssioikeus ovat tieteellisesti jokseenkin täysin eriytyneet. Henkilöhistoriallisen yhteyden aikanaan päättyessä eriytymiskehitys on viety loogiseen päätökseensä. Tässä vaiheessa tutkimustuloksia ei enää vaihdeta, eivätkä yhden oikeudenalan tutkijat aktiivisesti seuraa tutkimusta toisella oikeudenalalla.